

officii vilescent tamen hæc omnia, si præ oculis habeatur finis subjectivus, et scopus scholæ rationalistæ, quem illa laudat et extollit; indubium enim est, nihil aliud sibi proponere quam rationem supra modum et plus justo in altum evehere, ejus a Deo independentiam proclamando, dum omne bonum, omnem moralitatem a sola ratione pendere facit, non autem a lege æterna et ab ipsomet Deo, qui est primum principium, et fons indeficiens omnis bonitatis et omnis moralitatis. Quid autem est rationem hominis ut unicum moralitatis principium prædicare, nisi hominem loco Dei constituere, ipsum faciendo normam supremam et legem omnis actus moralis? Sic, omnis sublimitas et celsitudo rationalistæ theoriæ devenit, re bene perpensa, in cultum et amorem sui ipsius, in apotheosim Ego, in veram et propriam anthropolatricam.

Asseverare insuper audemus, quidquid veri et rationabilis in categoricis imperativis Kantii, Krausii et aliorum ejusdem furfuris rationalistarum invenitur, ad moralem christianam pleno jure pertinere; huic enim certum existit, immo familiare, quod bonum propter bonum operari, nempe, propter boni amorem, seu *propter se*, proprium esse hominis virtuosius, qua talis, perfectiusque quam agere ob poenæ formidinem, mercedisve spem.

Priusquam in lucem prodirent Kantius, Krausiusque cum suis imperativis categoricis, expresse docuerat Sanctus Thomas, haud esse hominis virtuosius bene agere pro vitandis suppliciis assequendisve præmiis, sed propter boni ipsius dilectionem probe se gerere, malumque fugere quia malum¹, id est, quia rectæ rationi moralique ordini adversatur.

Huic inhærens doctrinæ Doctor Angelicus, sæpe sæpius

¹ "Retrahitur enim aliquis a peccato et operatur bonum propter se, et aliquis propter aliud. Propter aliud autem dupliciter; vel ad vitanda supplicia, vel ad consequenda præmia: et neutrum virtuosius est, qui bonum propter se operatur et malum propter se fugit.", *Sentent.*, lib. 3.º, dist. 43, q. 1.^a, art. 3.º

in suis scriptis¹ edocet, bonitatem seu perfectionem hominis directe se habere cum bono, voluntatis objecto, et cum bonitate rationum eam ad bonum moventium. Unde consequitur, volitionem boni propter amorem et non propter timorem, præcipue vero volitionem summi ac infiniti Boni, quod est Deus, prout a voluntate nostra diligitur in se et propter se, maximum gradum moralitatis in actibus nostræ voluntatis gignere, summamque vitæ præsentis perfectionem moralem constituere.

Invenitur ergo in D. Thomæ doctrina, quidquid verum firmumque dici potest in Kantii ac Krausii theoria, videlicet: modum plus perfectum volendi et operandi bonum esse illud velle et perficere propter ipsius boni amorem, non autem propter timorem. Continet insuper Sancti Thomæ doctrina alterum moralitatis, documentum, quod frustra quæres in theoria rationalista; nempe, volitionem et operationem boni tunc summum perfectionis gradum attingere, cum non sistunt in ipsomet bono voluto et operato, sed ad bonum infinitum, quod est radix et fundamentum totius ordinis moralis, intendunt et referuntur.

CAPUT TERTIUM

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA DEUM

Officia hominis erga Deum religione continentur et exprimuntur. Quare, ut agnoscantur, per summa capita disse-

¹ En unum ex variis locis supra in textu laudatis: "Homo autem dicitur bonus ex eo, quod habet voluntatem bonam, per quam reducit in actum, quidquid boni in ipso est: voluntas autem bona est ex eo quod vult bonum et præcipue maximum Bonum, quod est finis. Quanto igitur hujusmodi bonum magis voluntas vult, tanto magis homo est bonus; sed magis vult homo id, quod vult, propter amorem, quam id, quod vult propter timorem tantum; ergo amor Summi Boni, scilicet Dei, maxime facit bonos." *Sum. cont. Gent.*, lib. 3.º, cap. cxvi.

remus primo de Religione in genere, deinde de cultu, qui Deo debetur; tertio de Ecclesiæ juribus, prout est organum veræ Religionis.

ARTICULUS PRIMUS

De Religione.

§ I

De Religione in genere spectata.

Religio universim accepta complectitur *relationem moralem inter Deum et hominem*, ut merito D. Augustinus scripserit: *Religio dicitur ex eo, quod nos religat omnipotenti Deo*. Porro, relatio ista inter Deum et hominem respicit tum intellectum, tum voluntatem. Intellectum quidem, quia prima conditio religionis est rectam scientiam seu veritatem circa Deum possidere. Namque, ut jure habet Lactantius: «Non potest religio a sapientia separari; nec sapientia a religione secerni; quia idem Deus est, quem scire oportet, quod est sapientiæ, et idem quem colere, quod est religionis.»¹ Voluntatem vero, quia seipsam et ea, quæ eidem subjiciuntur, subicere Deo oportet, et offerre per amorem, adorationem, timorem, spem, gratiarum actionem cum reliquis affectibus et actibus, quibus homo Deum colit, se ipsum moraliter perficit ac ad Deum accedit, tamquam ad ultimam et supremam hominis perfectionem.

Fundamenta itaque rationalia religionis universim acceptæ duo potissimum existunt: 1.º agnoscere et confiteri Deum sub ratione entis a se, improducti, æterni, infiniti, ac primi principii, a quo cuncta per creationem et conservationem

¹ Ipsimet ethnici philosophi id agnoverunt. Qua in re Seneca: «Primus est Deorum cultus, Deos credere: deinde reddere iis majestatem suam, reddere bonitatem»

profluxerunt, et profluunt, præsertim vero ipse homo ad imaginem Dei factus. 2.º Agnoscere et confiteri, Deum esse Summum Bonum, in quo finis nostræ beatitudinis constituitur, ac præterea cuncta per ipsius providentiam regi et gubernari, præsertim vero hominem, cui potestatem fecit cognoscendi et adimplendi legem, per quam ad Deum accedit in vita mortali, et ad Deum, ultimum finem et beatitudinem pervenit in vita immortalis. Etenim, ut habet S. Bernardus: «Homo nec per se est, nec per se bonus est...Deus per se est, et per se bonus est; in eo autem, qui per se est, et per se bonus est, finis nostræ beatitudinis constituitur.

Naturalis ergo religio existit in homine, idque duplici sensu: 1.º quia tum id, quod per vires rationis de Deo potest vestigare, tum lex et inclinatio naturæ, tum voluntatis infirmitas ad bonum morale peragendum, hominem excitant, inducunt, impellunt, ad officia religionis Deo præstanda; 2.º quia religionem habere, veluti connaturale, ac prorsus necessarium est homini, sive quoad seipsum, sive quoad societatem civilem spectetur. Enimvero, ex sola religione haurire potest homo motiva sufficientia ad bene, vel male agendum in foro conscientiæ, ex qua bonitas et malitia moralis ad actiones externas derivatur; ita ut, si ab homine removeatur notitia voluntatis divinæ per leges naturales et divinas bonum præcipientis, et malum prohibentis, simulque sanctio harum legum per poenas, et præmia alterius vitæ, nihil remanet, quod homines in officio possit efficaciter continere, adeo ut nec consistere posset hominum vita socialis et politica. Atque exinde

Infertur 1.º religionem esse fundamentum necessarium civilis societatis, quæ sine veritate religiosa vel ad anarchiam et dissolutionem, vel ad tyrannidem necessario vergit¹.

¹ Ad rem Laurentie: «La société humaine n'a point d'autre base ni d'autre nerf. Sans une idée de cette sorte, l'Etat politique ou social n'existerait pas même. Les hommes pourraient se disputer l'empire par la force; mais la raison d'obéir n'étant

Siquidem, remota vi conscientiae ac legum sanctione ex Deo et per Deum, homo *egoismum* absolutum consecraretur, nec cohiberi potest nisi per violentiam. Quod quidem adeo verum existit, ut ipsae gentium nationes, quae civilem vitam egerunt, societatem politicam religioni inniti curasse agnoscantur: immo vero dum religionem contemnentes corruptos mores sunt amplexati, vel ad dissolutionem, vel ad tyrannidem, historia teste, properarunt.

Infertur 2.º hodiernam praxim gubernantium vel parvipendendi, vel negligendi, etiam excludendi ac rejiciendi catholicam seu veram Religionem ab administratione societatis, quodque pejus est, praxim nihil efficiendi pro ejusdem propagatione, tuitione et conservatione, originem et occasionem præbere, non solum corruptioni et licentiae morum, sed etiam perturbationibus, periculis ac criminibus, quibus societates agitantur, commoventur, periclitantur. Siquidem, amoto christianae religionis freno, effrenis populus evadit, dum ignorat, aut impune transgreditur ejusdem divinas leges; dum ipsorum gubernantium exemplo et legibus discit Ecclesiae jura et præcepta contemnere, contradicere, et oppugnare, faciles aures porrigit hominibus et doctrinis, ejus animum et passiones erigentibus adversus reges, tronos, gubernantes, divites, dominium proprietatis, familiam, etc., et reliqua omnia, quibus civilis societas innititur. Atque hinc pericula, anxietates, incertitudo, perturbationes politicae, quae in dies observantur et augescunt ¹.

point dans les esprits, la force serait éternellement en lutte avec elle même, et le monde serait un chaos livré à des bêtes fauves... *Encyclop. du XIX siècle*, t. XXI, p. 221.

¹ De re hac perbelle disserit Rohrbacher his verbis: "Tout participe à cette incertitude, les trônes, les lois, les gouvernements, la paix, la guerre. Ce qui paraît le plus ferme, branle au moindre souffle et s'écroule. Se rassemble-t-il quelques jeunes gens, quelques hommes du peuple dans les rues d'une certaine ville, aussitôt voilà un trône en pièces, et puis un autre, et puis un autre, et tout le reste de trembler. On ne tue plus les rois; on

Nihilominus, quamvis religio *naturalis* dici atque admitti queat, sensu eo mox exposito, prorsus rejicienda est ea *religio naturalis*, quam deistae et rationalistae nobis solent obtrudere, non ob aliam causam, nisi ut jugum religionis revelatae, seu potius moralis legis in eadem contentae et sanctitae, excutiant ¹.

Enimvero, quid possit humana ratio propriis viribus

fait pis; on leur dit: allez-vous-en; nous ne voulons plus de vous! et ils s'en vont. Partout des séditions et des émeutes; et ce n'est pas un moment d'effervescence: c'est l'état habituel et raisonné. Les princes se plaignent des peuples; les peuples se plaignent des princes; de part et d'autre avec beaucoup de méthode et des raisonnements auxquels il n'est rien à répondre. On parle, on écrit, on parle, et on s'entend moins que jamais. Les uns crient à la révolte, les autres à la tyrannie; et ils ont raison les uns et les autres. Le seul tort qu'on ait c'est de s'étonner que cela soit ainsi.

Rien n'est plus clair. Tout le monde convient que la religion est la base de la société temporelle; par conséquent, mettre la révolte, l'anarchie dans la religion, c'est les mettre dans la base même de la société. Or, pour que dans la religion il n'y ait point d'anarchie, il faut y reconnaître une autorité, et l'autorité la plus grande... D'un autre côté, tout le monde conviendra qu'en fait de religion, l'autorité incontestablement la plus grande est l'Eglise Catholique... *Histoire de l'Eglise*, t. I, pag. 503 et seqq.

¹ Etenim, ut apposite habet cit. Laurentie: "Le mot de *révélation* ou de religion *révélée* leur est un objet d'effroi, et ils se réfugient dans une certaine religion *naturelle*, qui les met à l'aise. La différence s'explique trop aisément. Dès que par la révélation Dieu apparaît, la morale a une origine assurée, la religion a une sanction éclatante et souveraine; il n'est pas possible de se soustraire par la raison à un tel empire. Il faut donc fléchir; il faut donc corriger la vie; il faut donc attaquer et dompter ses penchants... Ce mot de *révélation* l'effarouche donc, parce que seul il donne la raison des devoirs qui vont saisir la conscience dans son mystérieux silence et dans ses plus cachés replis. Il n'y a pas d'autre raison de la résistance philosophique à la religion *révélée*... *Loc. cit.*

relicta, historia simul et experientia abunde satis ostendunt nempe, multiforme polytheismum, vel absurdum mahometismum cum morum corruptione ipsis respondente, apud homines et populos introducere, prout videre licet tum in nationibus ante Christi adventum constitutis, tum in hodiernis populis a fide et religione christiana sejunctis ¹. Quibus si adjicias turpissimos errores, tum speculativos, tum maxime practicos circa legem naturalem et moralem, in quos, non modo populi, sed ipsimet graviores philosophi prolapsi sunt, facile conjicere licebit, cujus generis sit aut esse possit religio naturalis, quam deistæ et rationalistæ proclamare consuescunt.

Atque ex præfata impotentia rationis humanæ ad dignoscendam, constituendam et conservandam veram religionem erga Deum, non secus ac ex turpissimis erroribus præsertim moralibus, quibus obnoxia dignoscitur propriis viribus relicta, legitime colligitur necessitas et existentia religionis a Deo ipso homini communicatæ et revelatæ, cujus ope homo et verum cultum vero Deo præstare possit, et legem moralem facile et tuto ediscat, et auxilia divina seu supernaturalia ad hanc legem moralem implendam, et carnis passiones frenandas recipiat. Ergo philosophus, sola ratione, historia et experientia ducibus, admittere cogitur, existere aliquam religionem a Deo, qui homini non deest in necessariis, etiam

¹ Merito igitur De Debrey cujus verba ad hispanum sermonem vertimus: "Tal es la religión de la naturaleza, que diviniza la naturaleza y las cosas naturales, y que encontramos en la historia de los pueblos; los cuales, ó bien se prosternan y tiemblan ante el primer objeto de la naturaleza que se les presenta, según que puede servirles ó dañarles: este es el fetiquismo; ó bien adoran los animales, como los egipcios; ó bien veneran los grandes cuerpos celestes depositarios de las fuerzas elementales, como los pueblos de Oriente desde Babilonia hasta Cartago, á través del Asia occidental; ó bien, finalmente, divinizan al hombre, como hizo la mitología de los griegos.", *Diction. Encycl. de la Theol. cath.*, t. II, p. 90.

necessitate morali, homini communicatam et revelatam. Cujus rei quoque argumentum non leve detegit in natura ipsa humana, in qua observare licet signa magni alicujus lapsus moralis, ac vestigia elevationis hominis ad bona, ordinem, et finem supra naturæ vires, quales nunc existunt, posita. Quænam porro sit ejusmodi revelata religio, facile homo quilibet bonæ fidei agnoscit ex motivis credibilitatis, quæ sua evidentia, pondere, et numero Catholicam Ecclesiam perfundunt, et animo objiunt, de quibus disserere ad theologos spectat.

Vera itaque religio, utpote a Deo revelata, præter veritates quasdam, quæ hominis captum penitus superant, quæque idcirco mysteria fidei nuncupantur, continet simul veritates, ad quas humana ratio absolute seu secundum potentiam physicam potest pertingere, sed quæ vel ignorarentur a maxima hominum parte, vel corruptæ et obtenebratæ remanerent apud ipsos sapientes, nisi Dei revelatione continerentur. Unde merito D. Thomas ¹: «Est autem in his, quæ de Deo confitemur, duplex veritatis modus. Quædam namque vera sunt de Deo, quæ omnem facultatem humanæ rationis excedunt, ut Deum esse trinum et unum. Quædam vero sunt, ad quæ etiam ratio naturalis pertingere potest, sicut est Deum esse unum, et alia hujusmodi, quæ etiam philosophi demonstrative de Deo probaverunt, ducti naturali lumine rationis.»

Et quidem, quod necessarium fuerit, ejusmodi etiam postremas veritates a Deo per revelationem homini proponi, constat: 1.º ex historia et experientia, quæ, ut nunc vidimus, testimonium perhibent de turpissimis erroribus, ad quos humana ratio declinavit circa prædictas veritates; 2.º ex magnis inconvenientibus, ad quæ absentia revelationis duceret, quæque ad tria potissimum capita revocat D. Thomas; quorum primum est ignorantia ejusmodi veritatum a maxima hominum parte, qui tum propter ingenii hebetudinem, tum

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. I.^o cap. xxx.

propter temporales occupationes, tum propter passiones, a cognitione certa ipsarum impediuntur. «Secundum inconveniens, subdit ¹, est, quod illi, qui ad prædictæ veritatis cognitionem pervenirent, vix per longum tempus pertingerent; tum propter huiusmodi veritatis profunditatem, ad quam capiendam per viam rationis non nisi post longum exercitium intellectus humanus idoneus invenitur... tum propter hoc, quod tempore juventutis, dum diversis motibus passionum anima fluctuat, non est apta ad tam altæ veritatis cognitionem... maneret igitur humanum genus, si sola rationis via ad Deum cognoscendum, pateret, in maximis ignorantiae tenebris, cum Dei cognitio, quæ homines maxime perfectos et bonos facit (hoc est, quæ omnibus hominibus, tam juvenibus, quam senibus est necessaria, ut recte ac moraliter vivant) non nisi quibusdam paucis, et his paucis etiam post temporis longitudinem, præveniret. Tertium inconveniens est, quod investigationi rationis humanæ plerumque falsitas admixcetur propter debilitatem intellectus nostri... Inter multa etiam vera, quæ demonstrantur, immiscetur aliquando aliquid falsum, quod non demonstratur, sed aliqua probabili vel sophistica ratione asseritur... Et ideo oportet, per viam fidei fixa certitudine, ipsam veritatem (ordinis naturalis) de rebus divinis hominibus exhiberi.»

§ II

De officiis, quæ ex religione in genere spectata enascuntur.

Ex his, quæ in superiori paragrapho de religione disseruimus, colligere pronum est, quænam sint officia erga Deum ratione religionis in genere spectatæ. Itaque

Primum officium est, quærere et vestigare, quænam sit vera religio a Deo revelata, si eidem nondum adhæreat, vel rationabiliter dubitet de veritate religionis, quam profitetur.

¹ Sum. cont. Gent. lib. 1.º cap. iv.

Nam cum homo ex ipsa lege naturali teneatur Dei, voluntati se subijcere, et ejus præcepta adimplere, atque officia religiosa ei exhibere, hæc omnia congrue servare nequit, nisi prius agnoscat veram religionem, in qua prædicta continentur. Unde primum hocce officium ipsamque legem naturalem transgrediuntur, ut plurimum, et gravius peccant homines illi, præsertim periti et sapientes, qui vel rationalismo, sive protestantismo, sive indifferentismo adhærent, cum fere impossibile sit, eos laborare ignorantia invincibili circa veritatem catholicæ Religionis.

Secundum officium est, religionem veram semel agnitam animo complecti, idque non solum quoad ea, quæ ratione demonstrantur et comprehenduntur, sed quoad ea, quæ ejusdem captum superant. Etenim, ex lege naturali tenemur assentiri Deo docenti, ipsaque ratione edocemur, posse existere ac revera existere veritates supra naturam humanam, sed infra naturam divinam positas: quibus proinde assentiri rationabile existit, eo ipso quod agnoscat, ipsas proponi et præcipi a Deo, qui infallibilitate absoluta potitur.

Tertium officium est, veram Religionem, non modo ore et mente, sed etiam voluntate et corde confiteri ad salutem. Quandoquidem, vera religio, dum continet et proponit veritates speculativas, seu fidei mysteria, simul continet et proponit præcepta moralia, quæ ex illis varietatibus ac mysteriis, tamquam ex propria radice ex ratione sufficienti, originem et robur accipiunt. Immo vero, præcipuus finis propter quem Deus homini veram Religionem revelat, is est, ut homo, servando perfectissima ac divina ejus mandata, moralem perfectionem assequatur in vita præsentis, ac beatitudinem supernaturalem et perfectissimam in futura.

Quartum officium est, cultum, non juxta hominis arbitrium, sed juxta formam a Deo revelatam, divinitati tribuere, idque, non solum interius, sed etiam exterius, de quo fusi articulo sequenti.

Quintum officium est, veram religionem, semel cognitam et amplexam, tueri, conservare et propagare. Deus enim,